

Mirosław Sitarz

ZASADA RÓWNOUPRAWNIENIA KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Analizując zasadę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych w pierwszej kolejności należy ustalić: 1) czy zasada równouprawnienia jest zasadą katolicką oraz 2) czy prawo polskie ją przewiduje i określa? Odpowiedzi na tak postawione pytania są pozytywne. Zasadę równouprawnienia można odczytać z zasad relacji Kościół–państwo, w szczególności określonych przez Sobór Watykański II. Natomiast w systemie prawa polskiego została ona uregulowana w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹ (art. 9 ust. 2 pkt 3) oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.² (art. 25 ust. 1).

Postawione pytania i zasygnalizowane odpowiedzi wyznaczają tym samym główne hipotezy badawcze niniejszego przedłożenia. Dlatego przedmiotem dalszych rozważań będzie szczegółowa analiza, mająca na celu udowodnić istnienie i funkcjonowanie w systemie prawa polskiego katolickiej zasady równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych, a także – z uwzględnieniem podstawy aksjologicznej – dokonanie jej interpretacji, wskazanie zakresu podmiotowego, przesłanek jednakowego traktowania oraz kryteriów różnicowania.

KS. DR HAB. MIROSŁAW SITARZ, PROF. KUL – kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: mpsitarz@kul.lublin.pl

¹ Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.

² Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

1. PODSTAWY ISTNIENIA ZASADY RÓWNOUPRAWNIENIA W RAMACH KATOLICKIEJ KONCEPCJI RELACJI KOŚCIOŁ–PAŃSTWO PRZED SOBOREM WATYKAŃSKIM II

Choć zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych nie została wyrażona w nauczaniu Kościoła Katolickiego *explicite*, należy ją jednak odczytywać z tego nauczania interpretując je integralnie. Podstawą do odnalezienia w Magisterium Kościoła tej zasady jest dualizm chrześcijański wyrażony nakazem Jezusa Chrystusa: „Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari et, quae sunt Dei, Deo”³, z którego należy wnioskować o uznaniu przez Kościół dwóch porządków, a tym samym istnienia dwóch społeczności: kościelnej i państwowej. Do obydwu z tych społeczności należą ci sami ludzie, ale z innych racji: do Kościoła – jako wierni, a do państwa – jako obywatele. Jednakże na świecie istnieją także inne religie, które mają swoich wyznawców, oraz różne światopoglądy, niekoniecznie o podłożu religijnym, które także skupiają swoich zwolenników. Wreszcie, nie brakuje także ludzi, którzy nie identyfikują się ani z żadną religią, ani z żadną ideologią czy światopoglądem. W związku z tym w świecie istnieje pluralizm, a co za tym idzie – także społeczeństwo pluralistyczne. Biorąc pod uwagę różność religii oraz różność światopoglądów można przyjąć, że podstawową cechą społeczeństwa pluralistycznego jest uznanie tych różności i różnorodności, ich prawno-moralnego przyzwolenia na istnienie, co oznacza zarazem równouprawnienie poszczególnych „inności”⁴. W związku z tym rodzi się pytanie: od kiedy w Kościele Katolickim można mówić o uznaniu przez niego społeczeństwa pluralistycznego charakteryzującego się różnością? Ustalenie, a tym samym udzielenie na nie odpowiedzi nie jest łatwe. Wymaga uwzględnienia szerszego kontekstu w odczytywaniu nauki Kościoła określającego swój stosunek do zmieniającego się świata.

Wskazówek do przedstawienia odpowiedzi na tak sformułowane pytanie dostarcza nauczanie społeczne papieży: Leona XIII, Piusa XI oraz Jana XXIII. Występując w obronie tzw. kwestii robotniczej, papież Leon XIII wskazał na obowiązek rządzących, aby opieką otaczali wszystkie klasy na równi, przestrzegając przy tym sprawiedliwości rozdzielczej⁵, ponieważ

³ „Oddajcie więc cesarzowi to, co należy do cesarza, a Bogu to, co należy do Boga” (Mt 22,21; por. Mk 12,17; Łk 20,25).

⁴ F. ADAMSKI, *Pluralizm wartości a wychowanie*, „Fides et Ratio” 3 (7) 2011, s. 80.

⁵ LEO PP. XIII, *Litterae encyclicae de conditione opificum Rerum novarum* (15.05.1891), ASS 23 (1890/91), s. 656-657; tekst polski w: *Encyklika Rerum novarum*

zarówno sprawiedliwość, jak i dobro ogółu nie pozwalają pozbawiać ludzi tego, co im się należy w imię równości⁶. Myśl tę kontynuował Pius XI dodając, że w imię sprawiedliwości społecznej nie wolno jednej warstwy wykluczać od udziału w zyskach drugiej⁷. Ponadto równość w relacjach społecznych, w obronie której stanął Kościół, była tylko teoretyczna, ponieważ „w praktyce warstwy robotnicze wskutek nowoczesnego rozwoju gospodarczego i bezwzględnej konkurencji w produkcji popadły w nędzę, pozostały bez pracy. [...] nie może państwo zupełnie zatrzeć, znieść wszelkiej nierówności, nie może wszystkich ludzi pod każdym względem zrównać [...]. Byłoby to zabicie wszelkiego życia społecznego i gospodarczego, stłumienie wszelkiego postępu, zmechanizowanie istoty wolnej i rozumnej, jaką jest człowiek. Pozostaje tedy państwu droga pośrednia, pozostaje obowiązek usuwania przerosłów i niesprawiedliwości i zabezpieczenia każdemu obywatelowi jego słusznie nabytych praw, jego praw do życia i utrzymania, a w razie potrzeby wsparcia”⁸. Stąd też papież Jan XXIII nauczał, że potrzeby i sprawiedliwość wymagają, aby wyprodukowane dobra były równomiernie rozdzielane⁹. Należy zauważyć, że w przedstawionych wypowiedziach, zawartych w trzech papieskich encyklikach, każdy z Biskupów Rzymu posługiwał się pojęciem sprawiedliwości. Leon XIII sprawiedliwość tę określił mianem „rozdzielczej”, zaś Pius XI „społecznej”. Pojęcie sprawiedliwości rozdzielczej nie jest nowe w nauce Kościoła. Użył go i zdefiniował św. Tomasz z Akwinu w *Sumie teologicznej*, choć analizę tego poję-

(o kwestii robotniczej) *Ojca Świętego Leona XIII czcigodnym braciom patriarchom, prymasom, arcybiskupom i biskupom świata katolickiego zostającym w łączności ze Stolicą Apostolską*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1996. Pamiętać jednak należy o tym, że relacje między społecznością kościelną a państwową za czasów papieża Leona XIII określane były w kontekście nauczania Kościoła, według której państwo powinno być katolickie.

⁶ Tamże, s. 659.

⁷ PIUS PP. XI, *Litterae encyclicae de ordine sociali instaurando et ad Evangelicae legis normam perficiendo*, in annum XL post editas Leonis XIII litteras encyclicas «Rerum novarum» *Quadragesimo anno* (15.05.1931), AAS 23 (1931), s. 196.

⁸ Tak napisał pierwszy kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, szerzej zob.: J. WIŚLICKI, *Prawa świeckich w Kościele Katolickim*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji X. Biskupa Mariana Leona Fulmana*, cz. II: *Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1939, s. 382.

⁹ IOANNES PP. XXIII, *Litterae encyclicae de recentionibus rerum socialium processibus ad Christiana praecepta componendis Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 442; tekst polski w: JAN XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Société d'Éditions Internationales, Paris 1963.

cia przeprowadził w oparciu o ustalenia poczynione już przez Arystotelesa w *Etyce Nikomachejskiej*. Mianowicie, cechą charakterystyczną sprawiedliwości rozdzielczej (*iustitia distributiva*) jest decydowanie o tym, w jaki sposób są rozdzielane odpowiednie dobra w danej społeczności. Zdaniem Akwinaty, „sprawiedliwość rozdzielcza odnosi się do dawania osobie prywatnej czegoś, co jest własnością całości, ale należy się części, i to tym więcej, im część ta zajmuje większe stanowisko w owej całości. Dlatego sprawiedliwość rozdzielcza tym więcej udziela dóbr wspólnych pewnej osobie, im większe stanowisko ta osoba zajmuje w społeczności. Stanowisko to w ustroju arystokratycznym ocenia się podług cnoty, w ustroju oligarchicznym podług majątku, w demokracji ze względu na wymagania wolności, a w innych ustrojach jeszcze inaczej”¹⁰. Sprawiedliwość społeczna odnosi się więc do relacji jakiejś wspólnoty do jednostki, powodując, że dobro wspólne służy wszystkim jej członkom. W ten sposób sprawiedliwość rozdzielcza umożliwia kształtowanie porządku prawnego i jest jednocześnie rodzajem sprawiedliwości społecznej¹¹. Choć nie można jednoznacznie stwierdzić, że analiza pojęcia sprawiedliwości rozdzielczej, dokonana przez św. Tomasza z Akwinu, miała na celu właściwe odczytanie i zrozumienie misji Kościoła w świecie jemu współczesnym, to jednak powoływanie się na jego interpretację przez papieży XIX i XX w. dowodzi, że jest ona wciąż aktualna. Co więcej, papież Jan XXIII w encyklice o rozwoju prawdy, jedności i pokoju w duchu miłości *Ad Petri Cathedram* przypomniał starożytną paremię: *in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas* („w rzeczach koniecznych jedność, w wątpliwych wolność, we wszystkich miłość”)¹². Jednocześnie nakazał stosować ją jako zasadę po to, aby w wyniku uwzględniania różnych poglądów można było „rzucić nowe światło”

¹⁰ *Summae Theologiae* II-II, q. 61, a. 2; tekst polski w: ŚW. TOMASZ Z AKWINU, *Suma teologiczna*, t. XVIII: *Sprawiedliwość* (2-2, qu. 57-80), przekł. F.W. Bednarski, Nakładem Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”, Londyn 1970, s. 43.

¹¹ *Summae Theologiae* II-II, q. 61, a. 1; tekst polski w: ŚW. TOMASZ Z AKWINU, *Suma teologiczna*, s. 42.

¹² Przypisywana jest ona św. Augustynowi (354-430), ale bezpośrednio odniesienia do niej znajdują się w pismach św. Tomasza z Akwinu, zob. *Synopsis Theologiae Dogmaticae ad mentem S. Thomae Aquinatis hodiernis moribus accommodata*, t. II: *De Fide, de Deo Uno et Trino, de Deo Creante et Elevante, de Verbo Incarnato*, auctore Ad. Tanquerey, wyd. XVIII, Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistae, Desclée et Socii, Romae-Tornaci-Parisiis 1921, s. 209.

i utorować drogę do poznania Prawdy¹³. Z takim zamiarem zwołał też Sobór Watykański II.

2. PODSTAWY ISTNIENIA ZASADY RÓWNOUPRAWNIENIA W RAMACH ZASADY POSZANOWANIA SPOŁECZEŃSTWA PLURALISTYCZNEGO WEDŁUG KATOLICKIEJ KONCEPCJI RELACJI KOŚCIÓŁ–PAŃSTWO W NAUCZANIU SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

W związku na wskazaną wyżej zależność odczytywania zasady równouprawnienia z dualizmu chrześcijańskiego oraz istnienia społeczeństwa pluralistycznego, należy odnieść się do zasady poszanowania tego społeczeństwa wyrażonej w nauczaniu Soboru Watykańskiego II.

Celem Soboru było *aggiornamento*, czyli uwspółcześnienie, odnowienie i dostosowanie działalności Kościoła do zmian, jakie dokonały się we współczesnym świecie. W realizacji tego celu stało się konieczne podjęcie zadania odczytania na nowo „znaków czasu” i ich konfrontacji z niezmiennymi zasadami Ewangelii Jezusa Chrystusa. Sam zaś Sobór Watykański II, odpowiadając na postawione przez siebie pytanie *Ecclesia, quid dicis de te ipsa?*¹⁴, ani nie zamierzał zmieniać, ani faktycznie nie zmienił tej nauki, jedynie ją rozwinął, pogłębił i obszerniej wyłożył¹⁵.

Zasada poszanowania społeczeństwa pluralistycznego nie została wyodrębniona w modelu relacji Kościół–państwo. Dlatego należy ją rozpatrywać w szerszym kontekście zasad tych stosunków, analizując konstytucję duszpasterską o Kościele *Gaudium et spes* według „prawidłowej oceny relacji pomiędzy wspólnotą polityczną a Kościołem” wraz z koniecznością rozróżnienia „pomiędzy tym, co chrześcijanie, czy to indywidualnie, czy stowarzyszeni, kierując się chrześcijańskim sumieniem, czynią we własnym imieniu jako obywatele, a tym, co czynią w imieniu Kościoła wraz ze

¹³ IOANNES PP. XXIII, *Littærae encyclicæ de veritate, unitate et pace caritatis afflatu provehendis Ad Petri Cathedram* (29.06.1959), AAS 51 (1959), s. 513; tekst polski: „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 1 (1960), s. 4-21.

¹⁴ K. WOJTYŁA, *Wstęp ogólny*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 12.

¹⁵ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus* (29.06.2007), AAS 99 (2007), s. 604-608; tekst polski: „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 9 (296) 2007, s. 58, *Wprowadzenie*.

swoimi pasterzami”¹⁶. Wynika z tego wyraźnie, że mimo braku wyodrębnienia przez Sobór *explicite* analizowanej zasady, Kościół – w miejsce dotychczasowych pojęć, takich jak państwo chrześcijańskie i państwo niechrześcijańskie – odszedł od modelu państwa jednolitego światopoglądowo na rzecz społeczności pluralistycznej¹⁷. Natomiast ten pluralistyczny porządek początek bierze w rodzinie i poprzez różne grupy sięga tak Kościoła, jak i państwa¹⁸. Sobór nie ogłosił więc tezy, jakie państwo powinno być, ale wskazał, jakie ono w rzeczywistości jest, czyli na społeczność globalną, w której istnieje zarówno państwo, jak i Kościół. Potwierdził istnienie społeczeństwa pluralistycznego, w którym Kościół współistnieje z państwem, a w jego skład wchodzi ludzie o różnych przekonaniach światopoglądowych i religijnych¹⁹. Uznał pluralizm światopoglądowy wprost, co stanowiło *novum* nauki Kościoła na temat jego relacji do wspólnoty politycznej²⁰. Jednak, jak wskazano wyżej, pluralizm ten dostrzegany był także we wcześniejszym nauczaniu Kościoła, dlatego *novum* to nie mogło i nie może być rozumiane jako wprowadzenie zmian w tej nauce, lecz jako jej uwspółcześnienie i dostosowanie do potrzeb czasów i miejsca²¹.

Zasada poszanowania społeczeństwa pluralistycznego odwołuje się do pluralizmu, jako zjawiska społecznego. Z nim wiąże się możliwość uznania przez Kościół świeckości państwa. Jednak zjawiska tego nie można odnosić do uznania równości „doktryn religijnych” i „wyznań wiary”, ani też do uznania społeczności państwowej jako areligijnej lub antyreligijnej, czyli zlaicyzowanej, ale do równości obywateli mających „różne rodowody religijne”²². Pluralizm oznacza więc istnienie społeczeństwa o zróżnicowanym światopoglądzie i przekonaniach religijnych. Takiej społeczności nie nale-

¹⁶ SACROSANCTUM CONCILIIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 526-606, nr 76.

¹⁷ W. WÓJCIK, *Wytyczne w układaniu stosunków Kościół-Państwo według Vaticanum II*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 26 (1975), nr 1, s. 41.

¹⁸ H. KRZEMIENOWSKI, *W kierunku posoborowej koncepcji odniesień między Kościołem a państwem*, „Colloquium Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne” 9 (1977), s. 53.

¹⁹ J. KRUKOWSKI, *Stanowisko Soboru Watykańskiego II wobec rozdziału Kościoła od państwa*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” XXVII (1980), z. 5, s. 53-54.

²⁰ P. SOB CZYK, *Kościół a wspólnoty polityczne*, Santiago, Warszawa 2005, s. 78.

²¹ A. SŁOWIKOWSKA, *Soborowa zasada współdziałania Kościoła i państwa w kontekście zasad ja warunkujących*. „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” t. IX, 11 (2) 2014, s. 33.

²² J. MARITAIN, *Człowiek i państwo*, tł. A. Grobler, Wydawnictwo Znak, Kraków 1993, s. 181.

ży rozumieć jako stanu idealnego, lecz jako stan normalny, który nie może budzić ani zdziwienia, ani sprzeciwu. Poza tym państwa, które określane były mianem „katolickich”, łatwo akceptowały Kościół i jego dotychczasową naukę, a także dokonywały oceny jego działalności i poszczególnych wiernych. Z kolei współcześnie, gdy Kościół podjął refleksję nad swoim miejscem w świecie i uznał istnienie społeczeństwa pluralistycznego, trudno państwowi tzw. „katolickim” dostrzec i zrozumieć Kościół takim, jaki rzeczywiście jest – złożony z pierwiastka Boskiego i ludzkiego, zbudowany na hierarchicznej strukturze. Dlatego w celu uniknięcia nieporozumień, Sobór Watykański II przedstawił czym jest, wyjaśniając w konstytucji *Gaudium et spes*, kiedy państwo ma do czynienia z działaniem Kościoła, a kiedy z działaniem jego członków²³, ponieważ pluralizm zapewnia koegzystencję różnych poglądów bez zdecydowanej hegemonii jednego z nich i w ten sposób w ludziach „narasta przeświadczenie, że oni sami kształtują rzeczywistość, w której jest coraz więcej śladów ich działalności, a coraz mniej Boga”²⁴. Jednocześnie jednak społeczeństwo pluralistyczne umożliwia człowiekowi świadomy oraz dojrzały wybór, zgodny także z jego sumieniem, a w konsekwencji przyjęcie chrześcijańskiego posłannictwa²⁵. Zdaniem J. Krukowskiego, «Oznacza to potrzebę odróżnienia dwóch płaszczyzn w relacjach między państwem a Kościołem w społeczeństwie demokratycznym, tj. płaszczyzny horyzontalnej od płaszczyzny wertykalnej. W płaszczyźnie horyzontalnej wierni mogą jako współobywatele występować indywidualnie, będąc zorganizowani, podejmując działania na własną odpowiedzialność, kierując się „sumieniem chrześcijańskim”. W drugiej płaszczyźnie mogą występować w relacji do państwa razem z biskupami. Nie oznacza to bynajmniej, że biskupi nie mogą podejmować interwencji w sprawy dotyczące porządku doczesnego z punktu widzenia poszanowania praw człowieka, ale że biskupi mogą podejmować działalność publiczną w relacji z władzami państwowymi oraz że tylko ich działalność będzie publiczna w imieniu Kościoła»²⁶. Natomiast P. Sobczyk stoi na stanowisku, że do właściwego zrozumienia pluralizmu w kontekście zjawiska społecznego należy ustosunkować się szerzej: „W tym wyraża się za-

²³ A. BIAŁCZYK, *Rozdział między Kościołem a państwem w świetle nauki Kościoła katolickiego*, Lublin 1978, mps w Archiwum KUL, s. 251-252.

²⁴ R. KAMIŃSKI, *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*, Atla 2, Lublin 1997, s. 34-35.

²⁵ Tamże, s. 36.

²⁶ J. KRUKOWSKI, *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013, s. 116.

sadnicza różnica między stanowiskiem Kościoła Katolickiego a założeniami ideologii liberalnej, która postrzega pluralizm jako podstawową wartość. Dla Ojców Soboru konsekwencją pluralizmu religijnego i światopoglądowego jest konieczność poszanowania wolności religijnej, autonomii i niezależności Kościoła i państwa oraz ich zdrowej współpracy na rzecz dobra człowieka i dobra wspólnego²⁷. Ponadto, skoro pluralizm wiąże się z równością obywateli, niewątpliwie konsekwencją uznania przez Kościół zasady poszanowania społeczeństwa pluralistycznego będzie równouprawnienie, co zresztą potwierdził sam Sobór w deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis humanae* stwierdzając: „Jeżeli z uwagi na szczególną sytuację narodów jednej wspólnoty religijnej udziela się specjalnego obywatelskiego uznania w prawnym porządku państwa, to zachodzi konieczność jednoczesnego przyznania wszystkim obywatelom i wspólnotom religijnym prawa do wolności w sprawach religii i przestrzegania go. [...] władza państwowa powinna zatroszczyć się i o to, aby prawne zrównanie obywateli, które należy do wspólnego dobra społecznego, nigdy nie było, czy to otwarcie, czy też skrycie, naruszane z powodów religijnych i aby nie dochodziło do dyskryminacji obywateli²⁸”.

3. ZASADA RÓWNOUPRAWNIENIA KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH W PRAWIE POLSKIM

Choć katolicki model relacji Kościół–państwo nie oznacza katolickiego państwa wyznaniowego²⁹, z którego – jak wskazano wyżej – zrezygnował Kościół na rzecz zasady poszanowania społeczeństwa pluralistycznego, to jednak ma duże znaczenie w kontekście analizowanej zasady równouprawnienia. Uzasadnieniem tego jest fakt, że cały system stosunków między państwem i Kościołem w Polsce został oparty na nauczaniu Kościoła Katolickiego. Stanowisko to potwierdzone jest przez konstytucjonalistów. Jeden z przedstawicieli tej gałęzi prawa wprost napisał: „Konstytucyjne

²⁷ P. SOB CZYK, *Katolicka koncepcja państwa wyznaniowego*, w: *Państwo wyznaniowe. Doktryna, prawo i praktyka*, red. J. Szymanek, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011, s. 113-114.

²⁸ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de libertate religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 929-946; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 410-421, nr 6 [dalej cyt: DH].

²⁹ SOB CZYK, *Katolicka koncepcja państwa wyznaniowego*, s. 119.

rozwiązania, genezą nawiązujące do doktryny *Vaticanum II*, mają uzasadnienie w doktrynie dualizmu chrześcijańskiego³⁰.

Zanim jednak zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych znalazła się wśród zasad relacji instytucjonalnych między państwem a Kościołem zawartych w Konstytucji RP z 1997 r., uregulowana została w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. Zgodnie z przepisem ustawowym: „Gwarancjami wolności sumienia i wyznania w stosunkach państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są: [...] równouprawnienie wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych, bez względu na formę uregulowania ich sytuacji prawnej” (art. 9 ust. 2 pkt 3). Zdaniem komentatorów, mimo ustawowego umiejscowienia, zasada ta miała walor normy o randze konstytucyjnej, ponieważ stanowiła konsekwencję konstytucyjnej zasady równości praw obywateli bez względu na wyznanie³¹, która wynikała z Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 r.³², co w 1991 r. potwierdził Trybunał Konstytucyjny³³. W związku z tym, na gruncie obowiązującej regulacji, należy zapytać: 1) jakie są podstawy aksjologiczne i prawne zasady równouprawnienia; 2) kto jest podmiotem zasady równouprawnienia; 3) jaka jest właściwa interpretacja zasady równouprawnienia?

³⁰ R. MOJAK, *Zasada autonomii i wzajemnej niezależności oraz współdziałania w stosunkach między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi*, w: *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, stan prawny na dzień 15 września 2008 r., Oficyna Wydawnicza VERBA, Lublin 2008, s. 110. Podobnie zob.: P. WINCZOREK, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, wyd. II, LIBER, Warszawa 2008, s. 68; K. DOKTÓR-BINDAS, *Zasada autonomii, niezależności i współpracy między państwem, Kościołami i związkami wyznaniowymi*, w: *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, red. D. Dudek, Oficyna a Wolter Kluwer business, Warszawa 2009, s. 272. Również przedstawiciele prawa wyznaniowego podzielają takie stanowisko: H. MISZTAŁ, *Konstytucyjne podstawy polskiego prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Miształ, P. Stanisław, wyd. II, stan prawny na 1 lipca 2003 r., Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 200; J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, wyd. IV, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 74; M. PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, wyd. IV, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 232.

³¹ Zob. A. ABRAMOWICZ, *Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2012, mps w Archiwum KUL, s. 139.

³² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 z późn. zm.

³³ Zob. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 stycznia 1991 r., sygn. akt K 11/90, LEX nr 25357.

3.1. Podstawy aksjologiczne i prawne zasady równouprawnienia

Podjmując się wskazania podstaw zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych należy zauważyć, że nie jest konieczne, a nawet do końca możliwe, odrębne wymienianie najpierw podstaw aksjologicznych, a dopiero następnie prawnych. Związane jest to z tym, że żaden system prawny nie jest i nie może być w pełni neutralny aksjologicznie. Katalog wartości moralnych, włączony do niego *explicite* bądź *implicite*, tworzy moralny potencjał prawa, który występuje w europejskiej kulturze prawnej³⁴. Uwzględnienie powyższego stanowiska uzasadnia wybór przepisów konstytucyjnych, jakiego dokonał D. Dudek, pokazując, że cały art. 25 Konstytucji ma szerszy kontekst normatywny. W jego ocenie regulacje tego przepisu wiążą się z: koncepcją istoty państwa jako dobra wspólnego wszystkich obywateli (art. 1) oraz demokratycznego państwa prawnego (art. 2), podstawowymi celami państwa m.in. w sferze zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela (art. 5), prawno-naturalnym ujęciem godności człowieka jako źródła jego wolności i praw (art. 30), zasadą równości wobec prawa i zakazem dyskryminacji (art. 32), powszechnym charakterem wolności i praw jednostki (art. 37), wolnością sumienia i religii (art. 53), wolnością wyrażania poglądów (art. 54), środkami ochrony wolności i praw (art. 77-70), systemem źródeł prawa (art. 87-89, art. 91, art. 9), aksjologicznymi podstawami wskazanymi w *Preamble*, tj. zasadą pomocniczości związaną z umacnianiem praw obywateli i ich wspólnot, a zwłaszcza z dyrektywą interpretacyjną nakazującą stosowanie Konstytucji dla dobra Rzeczypospolitej i z zachowaniem przyrodzonej godności człowieka³⁵. Dlatego też za ostateczną rację równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, a tym samym podstawę – tak aksjologiczną, jak i prawną – J. Krukowski przyjął równość wszystkich ludzi ze względu na to, że są „nosicielami tej samej godności osoby ludzkiej”³⁶. Stanowisko to podzielił P. Stanisław, według którego najgłębszym

³⁴ S.L. STADNICZEŃKO, *Człowiek – wartości – prawo*, w: *Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka*, red. P. Morciniec, S.L. Stadniczeńko, Wydawnictwo UO, Opole 2004, s. 61.

³⁵ D. DUDEK, *Równouprawnienie Kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, red. A. Mezglewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 200-201.

³⁶ KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 69.

uzasadnieniem równości jest przyrodzona godność człowieka. Jest to jednocześnie uzasadnieniem tego, że zasada równouprawnienia wyrażona w ustawie z 1989 r. wymieniona została również jako jedna z gwarancji wolności sumienia i wyznania (art. 9 ust. 2 pkt 3)³⁷. Należy zauważyć, że ustrojodawca godność (art. 30) i równość (art. 32) zawarł w rozdziale II Konstytucji: „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. W związku z tym, wymienione podstawy, tj. godność i równość, choć są niewątpliwie aksjomatami, i należy je w kontekście zasady równouprawnienia wymieniać łącznie, to jednak dla pełnego wyjaśnienia analizowanej zasady wymagają uzupełnienia, co słusznie – zdaniem Autora – uczynił P. Sobczyk w następujący sposób: „Zatem diada wartości – godność i równość – stanowiąca wraz z zasadą wolności podstawę katalogu wolności i praw człowieka i obywatela stanowi podstawę zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych. Można zatem stwierdzić, że równouprawnienie w relacjach instytucjonalnych Państwo – Kościół jest konsekwencją równości ludzi co do godności”³⁸. Cytowany Autor zestawiał razem godność i równość, ale dołączył do nich także wolność, choć nie określił, o jaką wolność chodzi. Doprecyzował to jednak Trybunał Konstytucyjny orzekając: „[...] podstawą aksjologiczną [...] równouprawnienia instytucjonalnego jest identyczna, indywidualna godność wyznawców wszystkich religii w demokratycznym społeczeństwie pluralistycznym, stanowiąca podstawową przesłankę jednakowej ochrony konstytucyjnej praw wyznawców różnych religii, wynikających z wolności religijnej. Równouprawnienie instytucjonalne kościołów jest tego konsekwencją. [...] Interpretacja treści normatywnych art. 25 ust. 1 i 2 Konstytucji winna być więc dokonywana w ścisłym związku z art. 53 ust. 1 Konstytucji, w którym mowa o zapewnieniu każdemu (przez władze publiczne) wolności religii (i wolności sumienia) oraz w związku z art. 53 ust. 2. [...] W świetle art. 25 ust. 1 i 2 Konstytucji oraz art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji, władze publiczne działają bezstronnie, a kościoły i związki wyznaniowe są równouprawnione, jeśli każdy może korzystać z praw wynikających z wolności religijnej, a kościoły i związki wyznaniowe mogą wypełniać swe funkcje wynikające

³⁷ P. STANISZ, *Naczelné zasady instytucjonalnych relacji państwo – kościół*, w: A. MEZGLEWSKI, H. MISZTAŁ, P. STANISZ, *Prawo wyznaniowe*, wyd. III, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 76.

³⁸ P. SOB CZYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych*, w: *Problemy państwa i prawa*, red. F. Prusak, Oficyna Wydawnicza WSM SIG, Warszawa 2004, s. 27-28; por. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 69.

z wolności religii i korzystać z uprawnień koniecznych dla realizacji tych funkcji [...]”³⁹. Należy więc zauważyć, że wskazanie w podstawach aksjologicznych i prawnych zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych na równość i godność rozpatrywanych łącznie oraz na wolność, przez którą należy rozumieć wolność sumienia i religii (art. 53 ust. 1), prowadziłoby do jej pełnej interpretacji, a ponadto wykładni zgodnej z ustaleniami Trybunału Konstytucyjnego. Poza tym, za przyjęciem takiej interpretacji przemawia także obowiązywanie w polskim systemie prawnym art. 9 ust. 2 pkt ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, zgodnie z którym zasada równouprawnienia jest gwarancją tej wolności w stosunkach państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Ponadto, wyrażona wyżej niemalże jednomyślność doktryny, że regulacje zawarte w art. 25 Konstytucji zostały zaczerpnięte z nauczania Soboru Watykańskiego II, konsekwentnie prowadzi do wniosku, że podstawą zasady równouprawnienia jest tak godność i równość, jak i wolność religijna.

Warto także zauważyć, że o ile w doktrynie przyjmuje się, że interpretacja zasady równouprawnienia powinna uwzględniać właściwe rozumienie konstytucyjnej zasady równości (art. 32), ponieważ stanowi jej szczególny aspekt, a zatem uwzględniać cały dorobek orzecznicy Trybunału Konstytucyjnego⁴⁰, to jednak Trybunał zajął odmienne stanowisko: „regulacja konstytucyjna zawarta w art. 25 w sposób całościowy normuje sprawy związane z równouprawnieniem kościołów i z tego względu nie zachodzi potrzeba odwoływania się w tym zakresie do art. 32 Konstytucji”⁴¹.

³⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r., sygn. akt U 10/07, OTK ZU 2009, Nr 11A, poz. 163, s. 1777 i 1779.

⁴⁰ Por. ABRAMOWICZ, *Równouprawnienie związków wyznaniowych*, s. 139-140; DUDEK, *Równouprawnienie Kościołów i związków wyznaniowych*, s. 205; MISZTAŁ, *Konstytucyjne podstawy*, s. 198; SOBCZYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia*, s. 31; TENŻE, *Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013, s. 114; STANISZ, *Naczelne zasady*, s. 76.

⁴¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r., sygn. akr K 13/02, LEX nr 78048; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. akt K 55/07, LEX nr 531412. Zob. także: B. BANASZAK, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. II, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 182-183.

3.2. Podmioty zasady równouprawnienia

Analizowana zasada odnosi się do równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych. Zasada ta swoim zakresem nie obejmuje więc jednego podmiotu, ale wiele podmiotów zróżnicowanych⁴². Dlatego powstają pytania: 1) jak należy rozumieć sformułowanie „kościóły i inne związki wyznaniowe”; 2) czy oddzielnie należy rozpatrywać termin „kościóły”, a oddzielnie wyrażenia „związki wyznaniowe” bądź też „inne związki wyznaniowe”? Ustrojodawca w Konstytucji ich nie zdefiniował. Natomiast dla dalszych ustaleń istotne jest, że „kościóły” z „innymi związkami wyznaniowymi” połączył spójnikiem „i”, co według zasad logiki należałoby interpretować w ten sposób, że w Konstytucji przez „kościóły” rozumie się związki wyznaniowe, które posługują się taką nazwą. Byłoby to również zgodne z definicją zawartą w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Zgodnie z nią „Kościóły i inne związki wyznaniowe” są to wspólnoty religijne zakładane w celu wyznawania i szerzenia wiary religijnej, posiadające własny ustrój, doktrynę i obrzędy kultowe (art. 2 pkt 1).

W literaturze przedmiotu wypracowano wiele różnych koncepcji wyrażenia „kościóły i inne związki wyznaniowe”, definiując przede wszystkim drugi z jego członów, konstatując, że pojęcie „kościół” zawiera się w pojęciu „związek wyznaniowy”⁴³. Jednak zdaniem P. Winczorka «Określenie „kościóły” odnosi się [...] do wszystkich tych związków wyznaniowych (por. też art. 25 ust. 3), które same się w ten sposób nazywają, na przykład do wielu kościołów chrześcijańskich, w tym do Kościoła katolickiego»⁴⁴. Nie wszystkie jednak wspólnoty religijne określają siebie jako „kościół”. Jesz-

⁴² Zob. S. BOŻYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*, w: *Zasada równości w prawie. Konferencja naukowa Rzeszów, 16 października 2003 r.*, red. H. Zięba-Załučka, M. Kijowski, Wydawnictwo PO-BITNO, Rzeszów 2004, s. 98-99.

⁴³ J. CUPRIAK, *Związek wyznaniowy*, w: *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 586-588; H. MISZTAŁ, *Wprowadzenie do prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe*, s. 30-31; TENŻE, *Wprowadzenie do prawa wyznaniowego*, w: MEZGLEWSKI, MISZTAŁ, STANISZ, *Prawo wyznaniowe*, s. 3-5; PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, s. 12-14; W. SKRZYDŁO, *Leksykon wiedzy o państwie i konstytucji*, Graf Punkt, Warszawa 2000, s. 212; P. STANISZ, *Związki wyznaniowe*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XX, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2014, kol. 1526-1527; T.J. ZIELIŃSKI, *Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Prawo i Religia” t. I (2007), s. 29-53.

⁴⁴ WINCZOREK, *Komentarz do Konstytucji*, s. 65.

cze w czasie prac nad Konstytucją dyskutowano na ten temat w Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego. Wówczas J. Krukowski, będący przedstawicielem Konferencji Episkopatu Polski, wyjaśniał: „W stanowisku wspólnot religijnych termin *kościół* odnosi się tylko do wspólnot chrześcijańskich, natomiast inne noszą nazwę związków wyznaniowych. [...] Trzeba uszanować wolę ludzi tworzących te związki wyznaniowe”⁴⁵. Słusznie zresztą zauważył P. Sobczyk, że «Nazwa „kościół” we właściwym tego słowa znaczeniu odnosi się bowiem przede wszystkim do wspólnot religii chrześcijańskich, nazwa „związek wyznaniowy” natomiast do innych wspólnot religii niechrześcijańskich. Może jednak zdarzyć się fakt, iż związek wyznaniowy, który nie ma nic wspólnego z religią chrześcijańską nazywa się „kościółem”. Zgodzić się zatem należy z twórcami Ustawy zasadniczej, którzy posługują się określeniem „kościół i inne związki wyznaniowe”, gdyż zakres znaczeniowy terminu „związki wyznaniowe” jest szerszy od terminu „kościół”. Innymi słowy, kościoły są jednym z typów związków wyznaniowych»⁴⁶. Ponadto „rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych” zawiera wiele nazw, których jednym z elementów jest rzeczownik „kościół”, ale nie przesądza on o charakterze i doktrynie poszczególnych wspólnot religijnych⁴⁷. Zresztą, w wykazie Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, według stanu z dnia 12 marca 2015 r., na 161 wspólnot religijnych o nieuregulowanej ustawowo sytuacji prawnej – 65 posługuje się w swojej nazwie terminem „kościół”⁴⁸.

Warto również w tym kontekście zająć jednoznaczne stanowisko, że nazwa „Kościół” powinna być stosowana nie tyle ogólnie do wspólnot chrześcijańskich, ile do Kościoła Katolickiego. Przemawiają za tym, poza racjami etymologicznymi znaczenia i użycia tego słowa⁴⁹, również inne. Skoro twórcy Konstytucji za podstawę relacji Kościół–państwo przyjęli dualizm

⁴⁵ Zob. „Biuletyn Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego” XLIV (1996), s. 36.

⁴⁶ SOB CZYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia*, s. 26. Odmienne w kwestii odnoszenia pojęcia „kościół” wyłącznie do związków wyznaniowych o charakterze chrześcijańskim, zob. CUPRIAK, *Związek wyznaniowy*, s. 588.

⁴⁷ SOB CZYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia*, s. 26.

⁴⁸ MINISTERSTWO ADMINISTRACJI I CYFRYZACJI, *Kościół i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych*, data publikacji: 12.03.2015 r., w: https://mac.gov.pl/files/ost_e-rejestr_eb_12_03_2015.pdf [dostęp: 14.03.2015].

⁴⁹ Celowo nie przytaczam źródeł etymologicznych potwierdzających to stanowisko, ponieważ szczegółowa analiza tej kwestii wymagałaby znacznie szerszego i odrębnego opracowania.

chrześcijański wyrażony w doktrynie Kościoła Katolickiego, to nie powinno się go uwzględniać jedynie w interpretacji zasad tych relacji. Jego przyjęcie wymaga wykładni integralnej. Stąd też należy rozważyć także jeszcze inny fragment nauczania Soboru Watykańskiego II, który został wpisany do konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*: „Kościół ten ustanowiony i zorganizowany w tym świecie jako społeczność, trwa [*subsistit in* – M.S.] w Kościele katolickim, rządonym przez Następcę Piotra oraz biskupów pozostających z nim w komunii, chociaż i poza jego organizmem znajdują się liczne pierwiastki uświęcenia i prawdy, które jako właściwe dary Kościoła Chrystusa nakłaniają do katolickiej jedności”⁵⁰. Stolica Apostolska w wielu wypowiedziach odnosiła się do tego zdania, ponieważ domaga się ono właściwego rozumienia⁵¹. W tym zakresie Kongregacja Na-

⁵⁰ „Haec Ecclesia, in hoc mundo ut societas constituta et ordinata, **subsistit in** [wyróżnienie – M.S.] Ecclesia catholica, a successore Petri et Episcopis in eius communitate gubernata, licet extra eius compaginem elementa plura sanctificationis et veritatis inveniuntur, quae ut dona Ecclesiae Christi propria, ad unitatem catholicam impellunt”, SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-67; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 104-166, nr 8.

⁵¹ «W wyrażeniu *subsistit in* Sobór Watykański II chciał ująć łącznie dwa stwierdzenia doktrynalne: po pierwsze, że Kościół Chrystusowy, pomimo podziału chrześcijan, nadal istnieje w pełni jedynie w Kościele katolickim; po drugie, że „liczne pierwiastki uświęcenia i prawdy znajdują się poza jego organizmem”, to znaczy w Kościołach i Wspólnotach kościelnych, które nie są jeszcze w pełnej wspólnotcie z Kościołem katolickim. Jednak w odniesieniu do tych ostatnich należy stwierdzić, że ich „moc pochodzi z samej pełni łaski i prawdy, powierzonej Kościołowi katolickiemu”. 17. Istnieje zatem jeden Kościół Chrystusowy, który trwa w Kościele katolickim rządonym przez Następcę Piotra i przez biskupów w łączności z nim. Kościoły, które nie będąc w doskonałej komunii z Kościołem katolickim, pozostają jednak z nim zjednoczone bardzo ścisłymi więzami, jak sukcesja apostolska i ważna Eucharystia, są prawdziwymi Kościołami partykularnymi. Dlatego także w tych Kościołach jest obecny i działa Kościół Chrystusowy, chociaż brak im pełnej komunii z Kościołem katolickim, jako że nie uznają katolickiej nauki o prymacie, który Biskup Rzymu posiada obiektywnie z ustanowienia Bożego i sprawuje nad całym Kościołem. Natomiast Wspólnoty kościelne, które nie zachowały ważnego biskupstwa oraz właściwej i integralnej rzeczywistości misterium eucharystycznego, nie są Kościołami w ścisłym sensie, jednak ochrzczeni w tych wspólnotach są przez chrzest wszczępieni w Chrystusa i dlatego są w pewnej wspólnotcie, chociaż niedoskonałej, z Kościołem. Chrzest bowiem sam w sobie zmierza do osiągnięcia pełni życia w Chrystusie poprzez integralne wyznawanie wiary, Eucharystię i pełną komunię w Kościele. „Nie wolno więc wiernym uważać, że Kościół Chrystusowy jest zbiorem – wprawdzie zróżnicowanym, ale zarazem w jakiś sposób zjednoczonym – Kościołów i Wspólnot eklezjalnych. Nie mogą też mniemać, że Kościół Chrystusowy nie istnieje już dziś w żadnym miejscu i dlatego winien być jedynie przedmiotem poszukiwań prowadzonych przez wszystkie Kościoły

uki Wiary w 2000 r. stwierdziła: «Jest więc sprzeczna z autentycznym znaczeniem tekstu soborowego interpretacja tych, którzy z wyrażenia *subsistit in* wyprowadzają tezę, że jedyny Kościół Chrystusa mógłby również trwać w niekatolickich Kościołach i Wspólnotach kościelnych. „Sobór natomiast wybrał słowo *subsistit* właśnie po to, by wyjaśnić, że jest tylko jedno ‘istnienie’ prawdziwego Kościoła, a poza widzialnym z nim związkiem istnieją tylko *elementa Ecclesiae*, które – będąc elementami Kościoła – zmierzają i prowadzą do Kościoła katolickiego»⁵². Ta sama dykasteria Kurii Rzymskiej ponownie odniosła się do tej kwestii w 2007 r. udzielając odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele: «Według nauki katolickiej, o ile można powiedzieć, że Kościół Chrystusowy jest obecny i działa w Kościołach i Wspólnotach kościelnych nie będących jeszcze w pełnej komunii z Kościołem katolickim, dzięki elementom uświęcenia i prawdy, które są w nich obecne, o tyle pojęcie „trwa” (*subsistit*) może być stosowane wyłącznie w odniesieniu do Kościoła katolickiego, odwołuje się bowiem właśnie do zawartego w Symbolu wiary wyznania, że jest on „jeden” (Wierzę w... „jeden” Kościół); i ten „jeden” Kościół trwa w Kościele katolickim»⁵³. Ponadto potwierdza to autorytet Biskupów Rzymu: Jana Pawła II i Benedykta XVI. Pierwszy z nich, w jednym z orędzi na Światowy Dzień Pokoju, wyodrębnił Kościół spośród innych wskazując na: „Kościół katolicki, wspólnoty chrześcijańskie oraz inne instytucje religijne” („della Chiesa cattolica, delle Comunità cristiane e delle altre istitu-

i wspólnoty”. W rzeczywistości „elementy tego Kościoła już nam danego istnieją łącznie i w całej pełni” w Kościele katolickim oraz ‘bez takiej pełni’ w innych Wspólnotach”. „Same te Kościoły i odłączone Wspólnoty, choć w naszym przekonaniu podlegają brakom, wcale nie są pozbawione znaczenia i wagi w tajemnicy zbawienia. Duch Chrystusa nie wzbrania się przecież posługiwać nimi jako środkami zbawienia, których moc pochodzi z samej pełni łaski i prawdy, powierzonej Kościołowi katolickiemu”, CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Declaratio de Iusu Christi atquae Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica *Dominus Iesus* (6.08.2000), AAS 92 (2000), s. 742-765; tekst polski w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS, Tarnów 2002, s. 74-94, nr 16-17.

⁵² Tamże, nr 16, przyp. 56.

⁵³ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus, *Drugie pytanie*. Szerzej zob.: Z. KRZYŻOWSKI, *Ekumeniczne implikacje soborowego wyrażenia “subsistit in” w świetle Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele Kongregacji Nauki Wiary*, „Roczniki Teologiczne” 55 (2008), z. 9, s. 51-66.

zioni religiosi”)⁵⁴. Z kolei papież Benedykt XVI, „Kościołem” nazywał Kościół Katolicki” i „Kościół prawosławne”, natomiast te, które wyrosły z reformacji, mimo że są chrześcijańskie, określił mianem „Wspólnot kościelnych”⁵⁵. Również ze względu na istnienie jednego Kościoła, na jego wniosek dokonano modyfikacji w obrzędzie chrztu dzieci, zmieniając sformułowanie „wspólnota chrześcijańska” na „Kościół Boży”⁵⁶. Powodem tego było uwydatnienie, że kandydaci do chrztu przyjmowani są do wspólnoty całego Kościoła, w jego powszechnej, katolickiej naturze, ponieważ przez chrzest człowiek zostaje włączony do jedyne Kościoła Chrystusa, który trwa w Kościele Katolickim.

3.3. Interpretacja zasady równouprawnienia

Doktryna prawa konstytucyjnego i prawa wyznaniowego wypracowała różne interpretacje zasady równouprawnienia. Zasadniczo są one do siebie podobne. Uwzględniają te same podstawy aksjologiczne i prawne, choć nie zawsze wymieniają je wprost. Według J. Bocia „Zasada równouprawnienia sformułowana dla kościołów i innych związków wyznaniowych oznacza, że każdemu z wyżej wymienionych podmiotów z powodu takiej samej sytuacji faktycznej i prawnej zostaną przydane takie same obowiązki lub takie same uprawnienia”⁵⁷. Z kolei w interpretacji P. Winczorka z zasady równouprawnienia wynika, że żaden z kościołów i innych związków wyznaniowych nie może być prawnie uprzywilejowany, natomiast prawa i obo-

⁵⁴ IOANNES PAULUS PP. II, Nuntius scriptis datus ob diem ad pacem in universo mundo fovendam dicatum: *se vuoi la pace, rispetta la coscienza di ogni uomo* (8.12.1990), AAS 83 (1991), s. 410-421; tekst polski w: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I, Wydawnictwo Św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Wydawnictwo M, Kraków 1998, s. 114-125, nr 3.

⁵⁵ BENEDICTUS PP. XVI, Adhortatio Apostolica Postsynodalis de Eucharistia vitae missionisque Ecclesiae fonte et culmine *Sacramentum Caritatis* (22.02.2007), AAS 99 (2007), s. 105-180; tekst polski: OJCIEC ŚWIĘTY BENEDYKT XVI, *Adhortacja apostolska 'Sacramentum Caritatis' o Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła*, Wydawnictwo M, Kraków 2007, nr 15.

⁵⁶ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Decretum* (22.02.2013), Prot. N. 44/13/L, „Notitiae” Vol. 49 (557-558) 2013, Num. 1-1, s. 54-56; tekst polski: PRZEWODNICZĄCY KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, Dekret (6.03.2014), SEP – D/ 6.1-5, „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej” 82 (2014), nr 3, s. 64-65.

⁵⁷ J. BOĆ, *Rozdział I. Rzeczpospolita*, w: *Konstytucje Rzeczypospolitej Polskiej oraz komentarz do konstytucji RP z 1997 r.*, red. J. Boć, Kolonia Limited, Wrocław 1998, s. 62.

wiązki dotyczące jednego z nich, mogą dotyczyć każdego z pozostałych⁵⁸. Podobne stanowisko zaprezentował również J. Krukowski, choć Autor ten domaga się uwzględnienia kryterium równouprawnienia różnych podmiotów należących do tego samego zbioru. „Biorąc pod uwagę to kryterium należy odrzucić postulaty zwolenników prymitywnego egalitaryzmu, utożsamiających równouprawnienie z identycznością. Taki prymitywizm [...] ma miejsce wtedy, gdy słabsi odwołują się do zasady równouprawnienia, aby ściągnąć silniejszych do swego poziomu. Prymitywne pojmowanie egalitaryzmu zakłada identyczne traktowanie wszystkich podmiotów należących do danego zbioru, i to pod każdym względem, mimo istniejących między nimi różnic. [...] utożsamianie równości z identycznością różnych podmiotów prawa jest sprzeczne z wymogami sprawiedliwości rozdzielczej”⁵⁹. Dlatego w ustalaniu prawidłowego znaczenia zasady równouprawnienia, cytowany Autor, postuluje, aby „zwrócić uwagę na takie cechy, które są wspólne dla wszystkich kościołów i związków wyznaniowych, a jednocześnie uwzględnić istniejące między nimi różnice”⁶⁰. W związku z tym w interpretacji zasady równouprawnienia trzeba uwzględnić: 1) przesłanki jednakowego traktowania oraz 2) kryteria różnicowania. Podstawę do dokonania takiej wykładni dał – będący „sądem prawa” (zob. sygn. akt U 10/07, s. 1783) – Trybunał Konstytucyjny, który rozpatrując zgodność z Konstytucją zaskarżonych aktów normatywnych bądź poszczególnych przepisów w nich zawartych, musiał – dla właściwego rozumienia zasady równouprawnienia – podjąć próbę jej zdefiniowania. Według Trybunału, zasada ta oznacza, „że wszystkie kościoły i związki wyznaniowe posiadające wspólną cechę istotną powinny być traktowane równo. Jednocześnie zasada ta zakłada odmienne traktowanie kościołów i związków wyznaniowych, które nie posiadają wspólnej cechy istotnej z punktu widzenia danej regulacji” (sygn. akt K 13/02). Swoje stanowisko w tej kwestii doprecyzowywał w kolejnych orzeczeniach. Przyjął zatem, że kościoły i inne związki wyznaniowe mają być traktowane przez prawo identycznie wszędzie tam, gdzie każdy z nich w identycznym stopniu wyposażony jest w pewną cechę, „jak również ze względu na tę cechę”, a tam gdzie między podmiotami wskazanymi w art. 25 ust. 1 Konstytucji zachodzą znaczące różnice, należy każdy z nich potraktować w sposób odmienny i zawsze odpowiednio do tego zróżnicowania (sygn. akt K 55/07). Należy więc stwier-

⁵⁸ WINCZOREK, *Komentarz do Konstytucji*, s. 65.

⁵⁹ KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, s. 69-70.

⁶⁰ Tamże, s. 70; por. SOBCZYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia*, s. 32.

dzić, że Trybunał Konstytucyjny nie tylko podzielił stanowisko doktryny, ale także je zebrał i usystematyzował⁶¹. Ponadto – z punktu widzenia badania zgodności poszczególnych unormowań z analizowaną zasadą – orzekł o konieczności ustalenia istnienia wspólnej cechy istotnej lub faktycznej, dzięki której można usprawiedliwić równe traktowanie podmiotów zgodnie ze sprawiedliwością rozdzielczą. Ustalenie istnienia tej cechy możliwe jest jednak po przeanalizowaniu celu i treści przepisów aktu normatywnego, w którym zawarta została kontrolowana norma prawna. Stąd też Trybunał wyodrębnił kryteria różnicowania, do których należą: 1) racjonalne uzasadnienie, czyli istnienie związku między celem i treścią tych przepisów; 2) zachowanie proporcji między wagą interesów, którym różnicowanie ma służyć, a wagą interesów naruszonych w wyniku różnicowania podmiotów podobnych, czyli odmiennego traktowania; 3) uzasadnienie w wartościach, zasadach lub normach konstytucyjnych (sygn. akt K 55/07)⁶². Zauważył także, że zróżnicowania prawne między kościołami i innymi związkami wyznaniowymi mogą wynikać z różnic faktycznych (np. faktyczna liczba wyznawców, stopień ugruntowania wspólnoty w dziejach państwa), ale jednoznacznie orzekł, że „zasada równouprawnienia nie tworzy ekspektatywy [tzn. nie zapewnia – M.S.] uzyskania równości faktycznej”⁶³, ponieważ jeśli istnieją różnice między podmiotami, podmioty te należy traktować odmiennie⁶⁴. Oznacza to, że zagwarantowanie równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych w systemie zasad instytucjonalnych relacji tych podmiotów z państwem, nie powoduje, aby podmioty te miały być traktowane identycznie. Podobnie będą traktowane podmioty mające cechę istotną, a te, które jej nie mają, powinny być – zgodnie z analizowaną zasadą – traktowane odmiennie.

⁶¹ Cytowany wyrok zawiera odesłania między innymi do następujących publikacji: J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2000, s. 59-60; J. SZYMANEK, *Regulacja stosunków państwo-kościół w polskich aktach konstytucyjnych XX wieku*, „Przegląd Sejmowy” 3 (50) 2002, s. 41; BOŻYK, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia*, s. 99.

⁶² Zob. także: A. ABRAMOWICZ, *Prawo do nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach a zasada równouprawnienia związków wyznaniowych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” t. 15 (2012), s. 240.

⁶³ Sygn. akt K 55/07; por.: J. SZYMANEK, *Stosunki wyznaniowe we współczesnej Polsce (elementy prawa i praktyki)*, w: *Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe*, red. C. Janik, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 67.

⁶⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 czerwca 2011 r., sygn. akt K 3/09, OTK ZU 2011, Nr 5A, poz. 39.

Z interpretacji tej można wyprowadzić jeszcze jeden, bardzo istotny wniosek. Jeśli – zdaniem Trybunału Konstytucyjnego – istnienie zasady równouprawnienia nie zapewnia uzyskania równości faktycznej, to należy stwierdzić, że kościoły i inne związki wyznaniowe nie są równe. Takie stanowisko zgodne jest z doktryną Kościoła Katolickiego, według którego „jedynie prawdziwa religia istnieje w Kościele katolickim i apostołskim” (DH 1), zaś w odniesieniu do innych „nie odrzuca niczego, co w tych religiach jest prawdziwe i święte. Ze szczerym szacunkiem rozpatruje się owym sposobom działania i życia, owym nakazom i doktrynom. Chociaż pod wieloma względami różnią się one od tych, których sam przestrzega i których zaleca, często odbija się w nich promień tej Prawdy, która oświeca wszystkich ludzi. Głosi jednak i jest zobowiązany nieustannie głosić Chrystusa [...]”⁶⁵. Godność człowieka jest źródłem wszelkich praw⁶⁶, w tym prawa do wolności religijnej; zaś prawo to „nie wynika w żaden sposób z nieistniejącej równości religii i ludzkich systemów kulturowych”⁶⁷ i „Sobór w żaden sposób nie wyprowadza tego prawa [...] z faktu, jakoby wszystkie religie i wszystkie doktryny, nawet błędne, miały w przybliżeniu taką samą wartość”⁶⁸. Dlatego Kościół stawia pytanie, w jaki sposób ludzie mają żyć w społeczeństwie pluralistycznym kulturowo czy religijnie? „Odpowiedzią [...] może stać się staranne wychowanie w poszanowaniu sumienia drugiego człowieka poprzez takie środki, jak poznawanie innych kultur i religii oraz zrównoważone zrozumienie istniejącego różnicowa-

⁶⁵ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas Nostra aetate* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 740-744; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, s. 333-337, nr 2.

⁶⁶ M. SITARZ, *Zasady relacji Kościół-państwo w nauczaniu Soboru Watykańskiego II*, w: *Reddite ergo quae sunt Caesare Caesari et quae sunt Dei Deo. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krukowskiemu z okazji 50-lecia pracy naukowej*, red. M. Sitarz, P. Stanisław, H. Stawniak, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2014, s. 244; szerzej na ten temat zob.: T. BERTONE, *La dignita umana unico fondamento dei diritti dell'uomo*, w: TENZE, *La Diplomazia Pontificia in un mondo globalizzato*, a cura di V. Buonomo, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, s. 241-279.

⁶⁷ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, *Nota dottrinale circa alcune questioni riguardanti l'impegno e il comportamento dei cattolici nella vita politica* (24.11.2012), AAS 96 (2004), s. 359-370; tekst polski: „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 2 (250) 2003, s. 49-54.

⁶⁸ PAOLO PP. VI, *Discorso Consistorio e voti augurali al Sacro Collegio e alla Prelatura Romana* (20.12.1976), „Insegnamenti di Paolo VI” 14 (1976), s. 1088-1089.

nia”⁶⁹. Ponadto, to „Modlitwa jest węzłem, który jednoczy nas najskuteczniej: dzięki niej wierzący spotykają się tam, gdzie nierówności, niezrozumienie, urazy i wrogość przestają istnieć”, ale „Nie wystarczy sama tylko modlitwa, winny jej towarzyszyć inne konkretne działania. Każda religia ma własną wizję metod i dróg dążenia do pokoju”, dlatego „Nie lekceważąc i nie pomniejszając różnic, Kościół żywi przekonanie, że istnieją pewne elementy czy aspekty dążenia do pokoju, które mogą być z pożytkiem rozwijane i realizowane wspólnie z wyznawcami innych wiar i religii”⁷⁰. Dla nich też domaga się od władz publicznych przyznania gwarancji prawnych⁷¹, by mogły rozwijać się realizując swoje prawo do wolności religijnej.

Powyższe sumaryczne przedstawienie stosunku Kościoła Katolickiego do innych wyznań i religii miało na celu potwierdzenie, że Kościół uznaje zasadę równouprawnienia, ale jednocześnie wskazuje na brak równości między sobą a nimi. Dokonanie porównania stanowiska Kościoła Katolickiego z interpretacją zasady równouprawnienia, jaką przyjął Trybunał Konstytucyjny, konsekwentnie prowadzi do wniosku, że zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych jest zasadą katolicką.

*

Podsumowując przeprowadzoną analizę należy stwierdzić:

1. Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych znajdująca się w art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, określonym mianem katalogu zasad relacji instytucjonalnych między państwem i Kościołem, została przez twórców Ustawy zasadniczej zaczerpnięta z nauczania Soboru Watykańskiego II.

2. Zasada równouprawnienia wynika z poszanowania społeczeństwa pluralistycznego, którym niewątpliwie jest demokratyczne państwo prawne.

3. Przyrodzona godność człowieka, równość oraz wolność sumienia i religii stanowią podstawy aksjologiczne i prawne zasady równouprawnienia.

⁶⁹ IOANNES PAULUS PP. II, Nuntius scriptis datus ob diem ad pacem in universo mundo fovendam dicatum: *se vuoi la pace, rispetta la coscienza di ogni uomo*, nr 7.

⁷⁰ IOANNES PAULUS PP. II, Nuntius scripto datus ob diem in universo mundo ad pacem fovendae dicatum missus (8.12.1991), AAS 84 (1992), s. 321-327; tekst polski w: *Oređzia Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I, s. 125-131, nr 4-5.

⁷¹ Tamże, nr 8.

4. Zasada równouprawnienia oznacza, że kościoły i inne związki wyznaniowe mają być traktowane przez prawo identycznie wszędzie tam, gdzie każdy z nich w identycznym stopniu wyposażony jest w pewną cechę, „jak również ze względu na tę cechę”, a tam gdzie między podmiotami, czyli kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, zachodzą znaczące różnice, należy każdy z nich potraktować w sposób odmienny i zawsze odpowiednio do tego zróżnicowany.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa kościelnego

- BENEDICTUS PP. XVI, Adhortatio Apostolica Postsynodalis de Eucharistia vitae missionisque Ecclesiae fonte et culmine Sacramentum Caritatis (22.02.2007), AAS 99 (2007), s. 105-180; tekst polski w: OJCIEC ŚWIĘTY BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska 'Sacramentum Caritatis' o Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła, Wydawnictwo Św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Wydawnictwo M, Kraków 2007.
- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, Decretum (22.02.2013), Prot. N. 44/13/L, *Notitiae* Vol. 49 (557-558) 2013, Num. 1-1, s. 54-56; tekst polski w: PRZEWODNICZĄCY KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, Dekret (6.03.2014), SEP – D/ 6.1-5, *Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej* 82 (2014), nr 3, s. 64-65.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Declaratio de Iusu Christi atque Ecclesiae unitate et universalitate salvifica Dominus Iesus (6.08.2000), AAS 92 (2000), s. 742-765; tekst polski w: W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000, red. J. Królikowski, Z. Zimowski, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS, Tarnów 2002, s. 74-94.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Nota dottrinale circa alcune questioni riguardanti l'impegno e il comportamento dei cattolici nella vita politica (24.11.2012), AAS 96 (2004), s. 359-370; tekst polski: *L'Osservatore Romano* (wyd. pol.) 2 (250) 2003, s. 49-54.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus (29.06.2007), AAS 99 (2007), s. 604-608; tekst polski: *L'Osservatore Romano* (wyd. pol.) 9 (296) 2007, s. 58.
- IOANNES PAULUS PP. II, Nuntius scripto datus ob diem in universo mundo ad pacem fovendam dicatum missus (8.12.1991), AAS 84 (1992), s. 321-327; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, Wierzący zjednoczeni w budowaniu pokoju [orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1992], w: Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I, Wydawnictwo Św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Wydawnictwo M, Kraków 1998, s. 125-131.
- IOANNES PAULUS PP. II, Nuntius scripto datus ob diem ad pacem in universo mundo fovendam dicatum: se vuoi la pace, rispetta la coscienza di ogni uomo (8.12.1990), AAS 83 (1991), s. 410-421; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, Poszano-

- wanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju [orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1991], w: Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I, Wydawnictwo Św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Wydawnictwo M, Kraków 1998, s. 114-125.
- IOANNES PP. XXIII, *Litterae encyclicae de veritate, unitate et pace caritatis afflatu provehendis Ad Petri Cathedram* (29.06.1959), AAS 51 (1959), s. 497-531; tekst polski: *Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej* 1 (1960), s. 4-21.
- IOANNES PP. XXIII, *Litterae encyclicae de recentionibus rerum socialium processibus ad Christiana praecepta componendis Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-464; tekst polski w: JAN XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Société d'Éditions Internationales, Paris 1963.
- LEO PP. XIII, *Litterae encyclicae de conditione opificum Rerum novarum* (15.05.1891), ASS 23 (1890/91), s. 641-670; tekst polski w: *Encyklika Rerum novarum (o kwestii robotniczej) Ojca Świętego Leona XIII* czcigodnym braciom patriarchom, prymasom, arcybiskupom i biskupom świata katolickiego zostającym w łączności ze Stolicą Apostolską, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1996.
- PAOLO PP. VI, *Discorso Consistoro e voti augurali al Sacro Collegio e alla Prelatura Romana* (20.12.1976), *Insegnamenti di Paolo VI* 14 (1976), s. 1088-1089.
- PIUS PP. XI, *Litterae encyclicae de ordine sociali instaurando et ad Evangelicae legis normam perficiendo, in annum XL post editas Leonis XIII litteras encyclicas «Rerum novarum» Quadragesimo anno* (15.05.1931), AAS 23 (1931), s. 177-228.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-67; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje, Pallottinum, Poznań 2002*, s. 104-166.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje, Pallottinum, Poznań 2002*, s. 526-606.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de Ecclesiae habitudine ad religiones non-christianas Nostra aetate* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 740-744; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje, Pallottinum, Poznań 2002*, s. 333-337.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de libertate religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 929-946; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje, Pallottinum, Poznań 2002*, s. 410-421.

Źródła prawa państwowego

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 z późn. zm.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.

Orzecznictwo

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 stycznia 1991 r., sygn. akt K 11/90, LEX nr 25357.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 grudnia 2009 r., sygn. akt K 55/07, LEX nr 531412.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r., sygn. akt U 10/07, OTK ZU 2009, Nr 11A, poz. 163, s. 1777 i 1779.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r., sygn. akt K 13/02, LEX nr 78048.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 czerwca 2011 r., sygn. akt K 3/09, OTK ZU 2011, Nr 5A, poz. 39.

Literatura

ABRAMOWICZ ANETA, Prawo do nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach a zasada równouprawnienia związków wyznaniowych, *Studia z Prawa Wyznaniowego* t. 15 (2012), s. 235-254.

ABRAMOWICZ ANETA, Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim, Lublin 2012, mps w Archiwum KUL.

ADAMSKI FRANCISZEK, Pluralizm wartości a wychowanie, *Fides et Ratio* 3 (7) 2011, s. 80-85.

BANASZAK BOGUSŁAW, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, wyd. II, C.H. Beck, Warszawa 2012.

BERTONE TARCISIO, La dignita umana unico fondamento dei diritti dell'uomo, w: TARCISIO BERTONE, La Diplomazia Pontificia in un mondo globalizzato, a cura di V. Buonomo, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2013, s. 241-279.

BIAŁCZYK ANDRZEJ, Rozdział między Kościołem a państwem w świetle nauki Kościoła katolickiego, Lublin 1978, mps w Archiwum KUL.

BOĆ JAN, Rozdział I. Rzeczpospolita, w: Konstytucje Rzeczypospolitej Polskiej oraz komentarz do konstytucji RP z 1997 r., red. J. Boć, Kolonia Limited, Wrocław 1998, s. 62-63.

BOŻYK STANISŁAW, Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, w: Zasada równości w prawie. Konferencja naukowa Rzeszów, 16 października 2003 r., red. H. Zięba-Załucka, M. Kijowski, Wydawnictwo POBITNO, Rzeszów 2004, s. 93-100.

CUPRIAK JAKUB, Związek wyznaniowy, w: Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć, red. A. Mezglewski, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 586-588.

DOKTÓR-BINDAS KAMILA, Zasada autonomii, niezależności i współpracy między państwem, Kościołami i związkami wyznaniowymi, w: Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej, red. D. Dudek, Oficyna a Wolter Kluwer business, Warszawa 2009, s. 264-280.

DUDEK DARIUSZ, Równouprawnienie Kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego, w: Prawo wyznaniowe w syste-

- mie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003), red. A. Mezglewski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 199-225.
- KAMIŃSKI RYSZARD, Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym, Atla 2, Lublin 1997.
- KRUKOWSKI JÓZEF, Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013.
- KRUKOWSKI JÓZEF, Polskie prawo wyznaniowe, wyd. IV, LexisNexis, Warszawa 2008.
- KRUKOWSKI JÓZEF, Stanowisko Soboru Watykańskiego II wobec rozdziału Kościoła od państwa, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne XXVII* (1980), z. 5, s. 45-63.
- KRUKOWSKI JÓZEF, WARCHAŁOWSKI KRZYSZTOF, Polskie prawo wyznaniowe, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2000.
- KRZEMIENOWSKI HENRYK, W kierunku posoborowej koncepcji odniesień między Kościołem a państwem, *Colloquim Salutis. Wrocławskie Studia Teologiczne* 9 (1977), s. 37-57.
- KRZYSZOWSKI ZBIGNIEW, Ekumeniczne implikacje soborowego wyrażenia "subsistit in" w świetle Odpowiedzi na pytania dotyczące niektórych aspektów nauki o Kościele Kongregacji Nauki Wiary, *Roczniki Teologiczne* 55 (2008), z. 9, s. 51-66.
- MARITAIN JACQUES, Człowiek i państwo, tł. A. Grobler, Wydawnictwo Znak, Kraków 1993.
- MINISTERSTWO ADMINISTRACJI I CYFRYZACJI, Kościoły i związki wyznaniowe wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, data publikacji: 12.03.2015 r., w: https://mac.gov.pl/files/ost_e-rejestr_eb_12_03_2015.pdf [dostęp: 14.03.2015].
- MISZTAŁ HENRYK, Konstytucyjne podstawy polskiego prawa wyznaniowego, w: Prawo wyznaniowe, red. H. Miształ, P. Stanisław, wyd. II, stan prawny na 1 lipca 2003 r., Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 188-206.
- MISZTAŁ HENRYK, Wprowadzenie do prawa wyznaniowego, w: ARTUR MEZGLEWSKI, HENRYK MISZTAŁ, PIOTR STANISZ, Prawo wyznaniowe, wyd. III, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 1-6.
- MISZTAŁ HENRYK, Wprowadzenie do prawa wyznaniowego, w: Prawo wyznaniowe, red. H. Miształ, P. Stanisław, wyd. II, stan prawny na 1 lipca 2003 r., Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz, Lublin 2003, s. 27-35.
- MOJAK RYSZARD, Zasada autonomii i wzajemnej niezależności oraz współdziałania w stosunkach między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, w: Polskie prawo konstytucyjne, red. W. Skrzydło, stan prawny na dzień 15 września 2008 r., Oficyna Wydawnicza VERBA, Lublin 2008, s. 108-111.
- PIETRZAK MICHAŁ, Prawo wyznaniowe, wyd. IV, LexisNexis, Warszawa 2010.
- S. THOMAS DE AQUINO, Opera omnia iussu impensaquae Leonis XIII P. M. edita, t. IX secunda secundae Summae Theologiae a quaestione LVII ad quaestionem CXXII, Romae ex Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide 1897; tekst polski: Św. TOMASZ Z AKWINU, Suma teologiczna, t. XVIII: Sprawiedliwość (2-2, qu. 57-80), przekł. F.W. Bednarski, Nakładem Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”, Londyn 1970.

- SITARZ MIROSŁAW, Zasady relacji Kościół-państwo w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. w: *Reddite ergo quae sunt Caesare Caesari et quae sunt Dei Deo. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Józefowi Krukowskiemu z okazji 50-lecia pracy naukowej*, red. M. Sitarz, P. Stanisław, H. Stawniak, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2014, s. 239-249.
- SKRZYDŁO WIESŁAW, *Leksykon wiedzy o państwie i konstytucji*, Graf Punkt, Warszawa 2000.
- SŁOWIKOWSKA ANNA, Soborowa zasada współdziałania Kościoła i państwa w kontekście zasad i warunkujących. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przewodniczących Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* t. IX, 11 (2) 2014, s. 31-62.
- SOBCZYK PAWEŁ, *Katolicka koncepcja państwa wyznaniowego*, w: *Państwo wyznaniowe. Doktryna, prawo i praktyka*, red. J. Szymanek, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2011, s. 106-121.
- SOBCZYK PAWEŁ, *Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013.
- SOBCZYK PAWEŁ, *Konstytucyjna zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych*, w: *Problemy państwa i prawa*, red. F. Prusak, Oficyna Wydawnicza WSM SIG, Warszawa 2004, s. 21-35.
- SOBCZYK PAWEŁ, *Kościół a wspólnoty polityczne*, Santiago, Warszawa 2005.
- STADNICZEŃKO STANISŁAW L., *Człowiek – wartości – prawo*, w: *Urzeczywistnianie praw człowieka w XXI wieku. Prawo i etyka*, red. P. Morciniec, S.L. Stadniczeńko, Wydawnictwo UO, Opole 2004, s. 55-62.
- STANISZ PIOTR, *Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo – kościół*, w: *ARTUR MEZGLEWSKI, HENRYK MISZTAŁ, PIOTR STANISZ, Prawo wyznaniowe*, wyd. III, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 74-88.
- STANISZ PIOTR, *Związki wyznaniowe*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XX, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2014, kol. 1526-1527.
- Synopsis Theologiae Dogmaticae ad mentem S. Thomae Aquinatis hodiernis moribus accommodata*, t. II: *De Fide, de Deo Uno et Trino, de Deo Creante et Elevante, de Verbo Incarnato*, auctore Ad. Tanquerey, wyd. XVIII, Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistae, Desclée et Socii, Romae-Tornaci-Parisiis 1921.
- SZYMANEK JAROSŁAW, *Regulacja stosunków państwo-kościół w polskich aktach konstytucyjnych XX wieku*, *Przegląd Sejmowy* 3 (50) 2002, s. 27-46.
- SZYMANEK JAROSŁAW, *Stosunki wyznaniowe we współczesnej Polsce (elementy prawa i praktyki)*, w: *Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe*, red. C. Janik, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 59-107.
- WINCZOREK PIOTR, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, wyd. II, LIBER, Warszawa 2008.
- WIŚLICKI JAN, *Prawa świeckich w Kościele Katolickim*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji X. Biskupa Mariana Leona Fulmana, cz. II: Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1939, s. 365-451.
- WOJTYŁA KAROL, *Wstęp ogólny*, w: *SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 9-22.

- WÓJCIK WALENTY, Wytyczne w układaniu stosunków Kościół–Państwo według Vaticanum II, *Duszpasterz Polski Zagranicą* 26 (1975), nr 1, s. 39-48.
- ZIELIŃSKI TADEUSZ J., Pojęcie religii, wyznania, związku wyznaniowego i kościoła w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, *Prawo i Religia* t. I (2007), s. 29-53.

Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych

Streszczenie

Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych jest zasadą katolicką. Można ją odczytać z zasady uznania społeczeństwa pluralistycznego zawartej w modelu relacji Kościół–państwo wypracowanych przez Sobór Watykański II. W prawie polskim została ona uregulowana w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (art. 9 ust. 2 pkt 3) oraz w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (art. 25 ust. 1). Do aksjologicznych i prawnych podstaw zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych należy zaliczyć równość i godność oraz wolność sumienia i religii.

Zasada równouprawnienia oznacza, że kościoły i inne związki wyznaniowe mają być traktowane przez prawo identycznie wszędzie tam, gdzie każdy z nich w identycznym stopniu wyposażony jest w pewną cechę, „jak również ze względu na tę cechę”, a tam gdzie między podmiotami, czyli kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, zachodzą znaczące różnice, należy każdej z nich potraktować w sposób odmienny i zawsze odpowiednio do tego zróżnicowany.

Słowa kluczowe: społeczeństwo pluralistyczne, relacje Kościół–państwo, godność, równość, wolność religijna

The Principle of Equal Rights of Churches and Other Religious Organizations

Summary

The principle of equal rights of churches and other religious organizations is a principle of Catholicism. It can be read from the principle of the pluralistic society contained in the model of the relations between Church and State developed by the Second Vatican Council. Under Polish law it is regulated in Article 9(2/3) of 17 May 1983 Act on the Guarantees of the Freedom of Conscience and Faith and in Article 25(1) of the 2 April 1997 Constitution of the Republic of Poland. In the axiological and legal basis of the principle of equality of churches and other religious organizations we can also include equal rights and dignity and freedom of conscience and religion.

The principle of equality means that churches and other religious organizations have the right to be treated in the same way whenever each of them in the same degree is endowed with a certain trait, „as well as due to this trait”, and where between the entities, i.e. churches and other religious organizations, there are substantial va-

riances, each of them should be treated differently and always according their dissimilarity.

Key words: a pluralistic society, the relations between Church and State, dignity, equality, religious freedom

Translated by Paweł Lewandowski

Information about Author: REV. MIROSLAW SITARZ, J.C.D., Professor – Head of the Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: mpsitarz@kul.lublin.pl